

УДК 330.4:519.2

Т.М. Колесник, О.П. Колонтаєвський

Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова,
Україна

ОЦІНКА РИЗИКІВ НА ПРИВАТНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

Мета статті полягає в розробці практичних рекомендацій щодо здійснення оцінки ризиків функціонування приватного підприємства. Визначено, що найбільш прийнятним методом оцінки ризику приватного підприємства є оцінка на основі аналізу фінансового стану підприємства та рівня його конкурентоспроможності.

Ключові слова: ризик, оцінка, приватне підприємство

Постановка проблеми

Підприємницька діяльність постійно пов'язана з ризиками, які виникають в усіх її сферах і на всіх етапах діяльності. Сучасні умови роботи приватного підприємства (ПП) характеризуються економічною та політичною нестабільністю, мінливістю сучасного ринкового середовища, неузгодженістю між собою законодавчих та нормативних актів, які регулюють підприємницьку діяльність в Україні та ін. Ризик, з економічної точки зору, відображає ступінь відхилення результатів діяльності від цілей підприємства. Тому на будь-якому етапі господарської діяльності необхідно здійснювати оцінку можливих ризиків. [1, 2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

На даний час існує декілька методик оцінки ризиків на підприємствах. Так згідно з прийнятою Методикою виявлення ризиків здійснення державно-приватного партнерства, їх оцінки та визначення форми управління ними [3] усі ризики підлягають якійсь оцінці, а чиста приведена вартість, внутрішня норма рентабельності, період окупності проекту, підлягають також кількісній оцінці. Для проведення кількісної оцінки ризиків застосовуються такі методи: аналіз чутливості; сценарний аналіз; метод Монте-Карло.

Під час проведення аналізу чутливості визначаються основні фактори ризиків: чиста приведена вартість, внутрішня норма рентабельності, період окупності проекту тощо). Шляхом послідовної зміни основних факторів ризиків перевіряється їх вплив на базові показники в перспективі [3].

Сценарний аналіз передбачає визначення кількох варіантів (сценаріїв) здійснення державно-приватного партнерства та проведення їх порівняльної оцінки. Сценарний аналіз проводиться

за такими варіантами (сценаріями): очікуваний (найбільш імовірний); оптимістичний; песимістичний.

Метод Монте-Карло передбачає використання у фінансовій моделі розподілу ймовірностей для ряду ризикових змінних і дослідження їх відповідного сукупного впливу на вихідні показники. Кількісна оцінка ризиків із застосуванням методу Монте-Карло проводиться лише за допомогою спеціального програмного забезпечення, що ускладнює процес оцінки [3].

Інші методики [4, 5, 6] базуються на принципі екстраполяції на майбутні тенденції зміни певного досліджуваного показника за певний проміжок часу в минулому і мають більшу трудомісткість розрахунків. Таким чином, для оцінки ризиків на невеликих приватних підприємствах потрібна менш трудомістка методика, що дозволить за основними показниками визначати ступень ризику ПП та його конкурентів.

Оцінку ризиків ПП пропонується здійснити на основі якісного та кількісного аналізу. Головною метою якісного аналізу є визначення чинників і зон ризику, проведення ідентифікації всіх можливих ризиків, виявлення чинників, що впливають на ризики, окреслення видів невизначеності та конфліктів, які зумовлюють ризик. Якісний аналіз ризиків може проводитися в будь-якій точці життєвого циклу проекту, проте він повинен проводитися принаймні один раз на початку нового проекту. Забезпечити високий рівень якісного аналізу ризиків можливо при наявності експертів, що мають відповідний рівень кваліфікації та досвіду з даної проблематики.

Кількісний аналіз ризиків, на відміну від якісного, є менш суб'єктивним і дає нам можливість чітко визначити ступінь окремих видів ризиків і ризику певного виду діяльності в цілому. Він базується на теорії ймовірностей та математичній

статистиці. Під час кількісного оцінювання ступеня ризику можна виділили два основних параметри [7, 8, 9]:

- ймовірність появи втрат (ймовірність реалізації ризику) – чим вона вища, тим більший ризик;

- величину втрат (розмір можливих збитків) – чим вона більша, тим більший ризик.

Керівництво ПП з ризиком стикається на різних етапах своєї діяльності і з різних причин (під причиною виникнення мається на увазі якась умова, що викликає невизначеність результату ситуації). Для ризику такими джерелами є: сама господарська діяльність, діяльність менеджерів, нестача інформації про зовнішнє середовище. Тому варто розрізняти ризики, що зв'язані з: господарською діяльністю; особистістю менеджерів; нестачею інформації про зовнішнє середовище [9].

Формулювання мети статті

Метою статті є розробка практичних рекомендацій щодо здійснення оцінки ризиків функціонування приватного підприємства.

Виклад основного матеріалу

Розглянемо методику оцінки ризику конкуренції на прикладі приватного підприємства, що працює на ринку продажу комунальної та сільськогосподарської техніки (з умовним позначенням ПП¹). Цей ринок дуже насичений. Постачальників продукцією комунальної техніки дуже багато, а покупців мало, тому приходится вести конкурентну боротьбу за для завоювання довіри серед бажаних клієнтів. Серед найбільших конкурентів, в Харківській області, можна назвати підприємства: ТОВ «Солді», ТОВ «Ірбіс», ТОВ «АВ-Технік», ПП «Бізон», Компанія «Агро Темп», ТОВ «Украгрозапчастина», Торгівельний дім «Домснаб» та ще нескінченна кількість компаній не тільки по Харківській області, а і по всій Україні, які являються конкурентами нашого умовного приватного підприємства.

В першу чергу необхідно визначити рівень конкурентного ризику:

$$U = 0,5 - K, \quad (1)$$

де U – рівень конкурентного ризику;

$0,5$ – імовірність втрати позицій підприємства на ринку;

K – коефіцієнт конкуренції.

Якщо рівень конкурентного ризику < 0 , то ризик малоімовірний, але якщо $U = 1$ або $U > 1$ то підприємство знаходиться в зоні ризику.

Коефіцієнт конкуренції визначається, як відношення суми оцінки рівня конкурентоспроможності до максимальної оцінки конкурентоспроможності підприємства. Назви вище

названих підприємств в розрахунках замінено на умовні назви – ПП¹, ПП² і т.п.

$$K_{\text{ПП}^1} = 53/70 = 0,76;$$

$$K_{\text{ПП}^2} = 49/70 = 0,7;$$

$$K_{\text{ПП}^3} = 34/70 = 0,49;$$

$$K_{\text{ПП}^4} = 52/70 = 0,74.$$

Визначаємо рівень конкурентного ризику для кожного підприємства:

$$U_{\text{ПП}^1} = 0,05 - 0,76 = -0,26;$$

$$U_{\text{ПП}^2} = 0,05 - 0,7 = -0,2;$$

$$U_{\text{ПП}^3} = 0,5 - 0,49 = 0,01;$$

$$U_{\text{ПП}^4} = 0,5 - 0,74 = -0,24.$$

З проведеного розрахунку видно, що нашому приватному підприємству (ПП¹) не загрожують ризики конкуренції, аналогічна ситуація спостерігається в ПП² та ПП⁴. В зоні ризику знаходиться ПП³.

Рівень конкуренції на даному ринку дуже великий, втриматися, а ще більше розширювати збутові мережі досить складно, тому існує великий ризик витіснення з ринку, якщо не буде впроваджено маркетингову стратегію, яка сприятиме високому рівню продаж.

Ризик втрати якості товару, тобто неякісна техніка, яка має певні дефекти, може призвести до зниження ціни на неї або спричинить затримку в її реалізації. Це може бути причиною для дефектних робіт, в іншому випадку може призвести до втрати клієнта.

Ризики підвищення витрат в обігу, які пов'язані з виплатою штрафів, непередбачених митних відрахувань, що призводить до збитків.

В особливу групу можна виділити майнові ризики – ймовірність пошкодження, знищення, втрати як основних, так і оборотних коштів які належать підприємству, внаслідок чого підприємство несе матеріальні і грошові втрати, а також виникає потреба у відбудові чи придбанні нового майна. Основними причинами виникнення майнового ризику є: ризик, пов'язаний із втратою майна в результаті стихійних лих (пожежі тощо); ризик, пов'язаний з втратою майна внаслідок крадіжки (розкрадання майна третіми особами); пошкодження або знищення майна в результаті аварії теплової, електричної, каналізаційної мереж.

Ризики які пов'язані з невикористанням господарських договорів. Причиною цих ризиків часто являється неплатоспроможність партнерів. Серед таких ризиків можна відмітити ризик відмови партнера від підписання контракту після проведених переговорів, партнер може диктувати свої умови або недобросовісно віднесеться до угоди. Такий ризик можливий, якщо партнер, іншими словами «клієнт», прийме умови підприємства конкурентів, де запропоновані кращі умови співпраці. Дуже часто виникає ризик під час підписання контракту з

неплатоспроможними підприємствами, які потім не в змозі виконати свої зобов'язання через скрутне фінансове становище.

Ризик збільшення непередбачених витрат на техніку яку поставляють постачальники. Причиною цього ризику можна віднести зміну ціни на техніку яка поставляється, і з якими підприємство заключило довгостроковий – договір, але умови договору не виконуються в повному обсязі, відбувається перерахунок цін і т.д.

Ризики природних катаклізм. До цього виду ризику можна віднести: стихійні лиха, паводки, бурі, які можуть бути однією з причин пошкодження або втрати товару під час перевезення.

Ризики пов'язані з банківським установами. Деякі договори з банками-кредиторами містять додаткові зобов'язання фінансового і не фінансового характеру, у разі невиконання яких кредитори можуть зажадати дострокового погашення кредитів і позик, що може негативно позначитися на діяльності підприємства.

Ризики, пов'язані зі зміною курсу обміну іноземних валют. На сьогоднішній день всі ціни на техніку прив'язані до курсу валют. Різностямована зміна курсу долара і євро, а саме зростання курсу обміну євро щодо долара і гривні призведе до подорожчання техніки, що поставляється з Європи, таким чином, можливе істотне збільшення витрат Емітента, пов'язаних з продовженням інвестиційної діяльності.

Ризики, пов'язані зі зміною податкового законодавства. Як і будь-який інший суб'єкт господарської діяльності приватне підприємство є учасником податкових відносин. В даний час в Україні діє Податковий кодекс і низка законів, що регулюють різні податки. Податки включають у себе, зокрема, податок на додану вартість, податок на прибуток, податок на рекламу, податок на майно, акцизи, єдиний соціальний податок та інші відрахування. Відповідні нормативні акти нерідко містять нечіткі формулювання, або відсутні взагалі при мінімальній базі. Крім того, різні державні міністерства і відомства так само як і їх представники, часто розходяться в думках щодо правової інтерпретації тих чи інших питань, що створює невизначеність і певні суперечності. Підготовка та надання податкової звітності разом з іншими компонентами системи регулювання знаходяться у веденні і під контролем різних органів, маючих законодавчо закріплене право накладати значні штрафи, санкції та пені. Внаслідок цього податкові ризики в Україні істотно перевищують ризики, характерні для країн з більш розвиненою фіскальною системою.

Фінансові ризики. Під фінансовим ризиком підприємства розуміється ймовірність виникнення

несприятливих фінансових наслідків у формі втрати доходу і капіталу в ситуації невизначеності умов здійснення його фінансової діяльності.

Фінансовий ризик проявляється у сфері економічної діяльності підприємства, прямо пов'язаний з формуванням його прибутку і характеризується можливими економічними його втратами в процесі здійснення фінансової діяльності. З урахуванням перерахованих економічних форм свого прояву фінансовий ризик характеризується як категорія економічна, займаючи певне місце в системі економічних категорій, пов'язаних із здійсненням господарського процесу [9].

Пропонується також враховувати вплив дебіторської і кредиторської заборгованості на фінансові ризики приватного підприємства.

Аналіз ризику на банкрутство ПП пропонується проводити за допомогою методики Е. Альтмана – Z-моделі [11]. За двофакторною моделлю ймовірність банкрутства (індекс Z) визначається коефіцієнтом покриття $K_{\text{п}}$ і коефіцієнтом автономії (фінансової незалежності) $K_{\text{авт}}$ за формулою:

$$Z = -0,3877 - 1,0736 K_{\text{п}} + 0,0579 K_{\text{авт}} \quad (2)$$

Для підприємств, у яких $Z = 0$, ймовірність банкрутства становить 50%. Від'ємні значення Z свідчать про зменшення ймовірності банкрутства. Якщо $Z > 0$, то ймовірність банкрутства перевищує 50% і підвищується зі збільшенням Z.

Коефіцієнт покриття ($K_{\text{п}}$) в нашому прикладі складає 1,13; коефіцієнт автономії ($K_{\text{авт}}$) складає 0,12. За вихідними даними та двофакторною моделлю на кінець звітного періоду ймовірність банкрутства складає:

$$Z_{\text{ПП}} = -0,3877 - 1,0736 * 1,13 + 0,0579 * 0,12 = -1,59.$$

Отже, ймовірність банкрутства не перевищує 50%, і це є підставою стверджувати що банкрутство ПП¹ не загрожує.

Для порівняння проведемо розрахунок ймовірності банкрутства ще трьох ПП.

З проведених досліджень було з'ясовано, що коефіцієнт покриття складає: ПП² = 0,2; ПП³ = 0,27; ПП⁴ = 3,4. Коефіцієнт автономії складає: ПП² = 12; ПП³ = 0,4; ПП⁴ = 2,1.

$$Z_{\text{ПП}^2} = -0,3877 - 1,0736 * 0,2 + 0,0579 * 12 = 0,09;$$

$$Z_{\text{ПП}^3} = -0,3877 - 1,0736 * 0,27 + 0,0579 * 0,4 = -3,27;$$

$$Z_{\text{ПП}^4} = -0,3877 - 1,0736 * 3,4 + 0,0579 * 2,1 = -3,57.$$

Серед підприємств конкурентів ймовірність банкрутства загрожує ПП², а ПП³ та ПП⁴ загроза банкрутства малоімовірна.

Для визначення величини ризику пропонується інтегральний показник ризиків:

$$R = Z + U, \quad (3)$$

де R – інтегральний показник ризиків;

Z – ймовірності банкрутства;

U – ризик конкуренції.

$$R_{\text{ПП}^1} = -1,59 - 0,26 = -1,85.$$

$$R_{\text{ПП}^2} = 0,09 - 0,2 = -0,11.$$

$$R_{\text{ПП}^3} = -3,27 + 0,01 = -3,26.$$

$$R_{\text{ПП}^4} = -3,57 - 0,24 = -3,81.$$

Графічно зобразимо вплив ризиків конкуренції та банкрутства на діяльність досліджуваних підприємств (рис. 1)

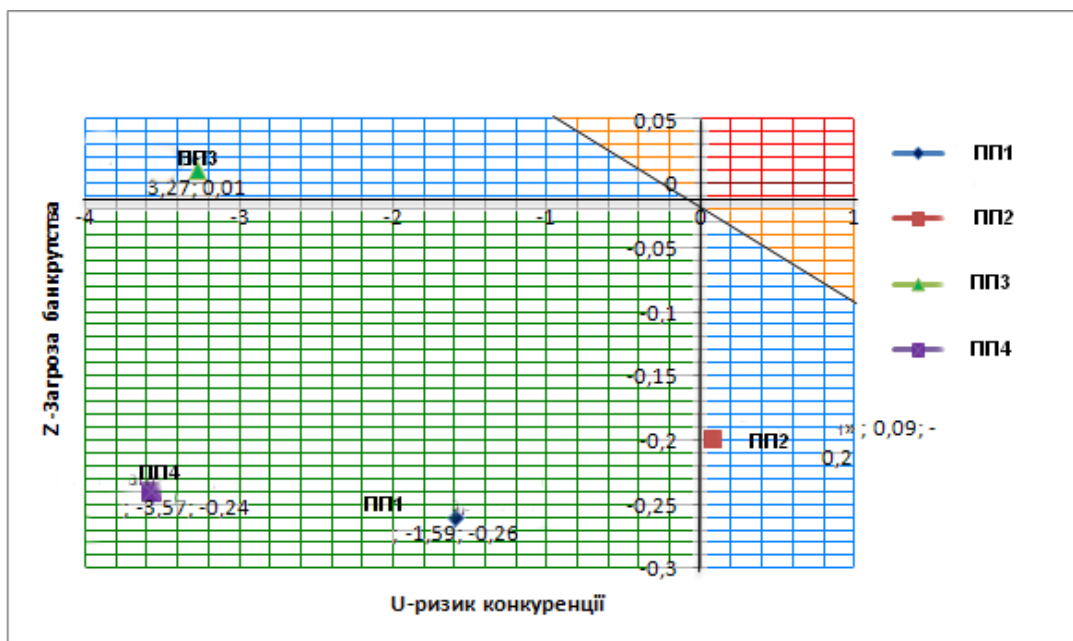

Рис. 1. Зони ризику приватних підприємств

Умовні позначення: зелений колір – ризик відсутній; синій – спостерігається найменша імовірність настання ризику; жовтий колір – спостерігається велика ймовірність настання ризику; червоний колір – критичний рівень ризику.

На рисунку показано в якій зоні ризику знаходяться представлені підприємства. Прямая, яка перетинає вісь координат, показує можливу ймовірність потрапляння в зону ризику кожного з підприємств.

Проаналізуємо, з наведеного графіку, яка ймовірність опинитися в зоні ризику у підприємств-конкурентів. Для даного аналізу нам необхідно визначити в якій зоні, за показниками, знаходяться підприємства. З наведеного графіку та проведеного дослідження ПП³ з показниками Z=0,01; U=3,27 та ПП² з показниками Z=0,09; U=0,2 знаходяться в синій зоні, ПП⁴ з показниками Z=3,57; U=0,24 та ПП¹ з показниками Z=1,59; U=0,26 знаходяться в зеленій зоні. Якщо поглянути на графік ми можемо сказати, що ПП⁴ знаходиться в зоні комфорту, ризики конкуренції та банкрутства йому не загрожують, підприємство ПП¹ також знаходиться в зеленій зоні, ризики не загрожують, але за показниками його становище значно гірше ніж в ПП⁴. ПП³ загрожують ризики конкуренції, але вони незначні, є ймовірність їх уникнути прийнявши необхідні маркетингові стратегії, а ПП² повинно покращити своє фінансово становище, адже для даного підприємства можлива загроза банкрутства.

Висновки

Підводячи підсумок можна сказати, що кожне з підприємств потребує оцінки ризиків при виборі того чи іншого управлінського рішення. Оцінка ризиків повинна бути простою та ефективною. Основною проблемою в нашій країні є відсутність необхідної для оцінки ризику інформації тому найбільш прийнятним методом оцінки ризику є оцінка на основі аналізу фінансового стану підприємства та рівня його конкурентоспроможності, адже для її проведення необхідна фінансова звітність ПП та їх рейтингова позиція на ринку, що є найдоступнішим джерелом інформації.

Література

1. Босак, І. П. Загальна оцінка економічного ризику підприємства [Текст] / І. П. Босак, О. І. Гузела // Кваліологія книги. – 2011. – № 1. – С. 148-151.
2. Нижник, О. В. Методологічні підходи оцінки економічних ризиків промислових підприємств [Текст] / О. В. Нижник // Моделювання регіональної економіки. – 2013. – № 2. – С. 75-84.
3. Методика виявлення ризиків здійснення державно-приватного партнерства, їх оцінки та визначення форми управління ними [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/232-2011-%D0%BF#n2>. – Назва з екрана.
4. Ткаченко, А. М. Методи оцінки підприємницького ризику [Текст] / А. М. Ткаченко, І. С. Якошь // Економічний вісник Донбасу. – 2008. – № 3. – С. 136-139.

5. Зянько, В. В. Економіко-математичні методи оцінювання ризиків та економічної ефективності інноваційних проектів [Текст] / В.В. Зянько // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – 2012. – Вип. 8(1). – С. 268-273.
6. Посохов, І. М. Дослідження методів оцінки ризиків корпорації [Текст] / І. М. Посохов // Європейський вектор економічного розвитку. – 2013. – № 2. – С. 211-217.
7. Семенова, К. Д. Виявлення забезпечення конкурентоспроможності підприємства [Текст] / К. Д. Семенова, К. І. Тарасова // Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення: [монографія / за заг. ред. О.Г. Янкового]. – Одеса: Атлант, 2013. – С. 337 – 352.
8. Семенова, К. Д. Проблеми оцінки ризиків підприємницької діяльності / К. Д. Семенова [Текст] // Економіка підприємства: Сучасні проблеми теорії та практики: Матеріали першої міжнар. наук.-практ. конф., 18 – 19 жовтня 2012 р. – Одеса, Атлант, 2012. – С. 462-463.
9. Семенова, К. Д. Управління підприємницькими ризиками як спосіб підвищення рівня конкурентоздатності підприємства [Текст] / К. Д. Семенова // Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики: Матеріали другої міжнар. наук.-практ. конф., 26–27 вересня 2013р. – Одеса, Атлант, 2013. – С. 33-35.
10. Гайдучький, А. П. Фінансові ризики в умовах глобалізації економіки. [Текст] / А.П. Гайдучький // Фінанси України. – 2002. – №8. – С. 60-67.
11. Славюк, Р. А. Фінанси підприємств [Текст]: підручник / Р. А. Славюк. – К.: ЦБС НБУ: Знання, 2010. – 550 с.

References

1. Bosak, I. P. & Guzela, O. I. (2011) Zagalna otsinka ekonomichnogo riziku pidpri-emstva. *Kvalilogiya knigi,1*, 148-151.
2. Nizhnik, O. V. (2013) Metodologichni pidkhodi otsinki ekonomich-nikh rizikiv promislovikh pidpriemstv. *Modelyuvannya regionalnoї ekonomiki*, 2, 75-84.
3. Metodika viyavlennya rizikiv zdiysnennya derzhavno-privatnogo partnerstva, ikh otsinki ta viznachennya formi upravlinnya nimi (n.d.) Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/232-2011-%D0%BF#n2>.
4. Tkachenko, A. M. & Yakos, I.S. (2008) Metodi otsinki pidpriemnitskogo riziku. *Yekonomichnyi visnik Donbasu*, 3, 136–139.

5. Zyanko, V. V. (2012) Yekonomiko-matematichni metodi otsinyu-vannya rizikiv ta ekonomichnoї effektivnosti innovatsiynikh proektiv. *Aktualni problemi rozvitku ekonomiki regionu*, 8(1), 268-273.
6. Posokhov, I. M. (2013) Doslidzhennya metodiv otsinki rizikiv kor-poratsiy. *Evropeyskiy vektor ekonomich-nogo rozvitku*, 2, 211-217.
7. Semenova, K. D. & Tarasova, K. I. (2013) Viyavlennya zabezpechennya konkurentosp-romozhnosti pidpriemstva. *Konkurentospromozhnist pidpriemstva: otsinka rivnya ta napryami pidvishchennya: monografiya / za zag. red. O.G. Yankovogo*, 337 – 352.
8. Semenova, K. D. (2012) Problemi otsinki rizikiv pidpriemnits-koї diyalnosti. *Yekonomika pidpriemstva: Suchasni problemi teorii ta praktiki: Materiali pershoї mizhnar. nauk.-prakt. konf.*, 18 – 19 zhovtnya 2012 r, 462-463.
9. Semenova, K. D. (2013) Upravlinnya pidpriemnitskimi rizikami yak sposib pidvishchennya rivnya konkurentozdatnosti pidpri-emstva. *Yekonomika pidpriemstva: su-chasni problemi teorii ta praktiki: Materiali drugoї mizhnar. nauk.-prakt. konf.*, 26–27 veresnya 2013r, 33-35.
10. Gaydutskiy, A. P. (2002) Finansovi riziki v umovakh globaliza-tsiї ekonomiki. *Finansi Ukraini*, 8, 60-67.
11. Slavyuk, R. A. (2010) Finansy pidpriemstv: pidruchnik, 550.

Рецензент: д.е.н., проф., Плотницька С.І., Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Україна

Автор: КОЛЕСНИК Тетяна Миколаївна
к.е.н., доцент кафедри менеджменту і адміністрування
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Україна
E-mail – olkolon@i.ua

Автор: КОЛОНТАЄВСЬКИЙ Олег Петрович
к.е.н., доцент кафедри менеджменту і адміністрування
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Україна
E-mail – olkolon@i.ua
ID ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2210-739X>

ASSESSMENT OF RISKS ON THE PRIVATE ENTERPRISE

T. Kolesnyk, O.Kolontaievskyi

O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Ukraine

The purpose of the article is to develop practical recommendations for assessment risk of the operation private enterprise. Risks of loss of quality of goods, increase of expenses in circulation, property, natural disasters, insolvency of partners, tax, currency, financial and others were considered.

The article determines that the most appropriate method for assessing the risk of a private enterprise is an assessment based on the analysis of the financial condition of the enterprise and the level of its competitiveness. A methodology for assessing the risk of competition was considered on the example of a private company selling communal and agricultural machinery.

Keywords: risk, assessment, private enterprise